

УДК 342.5

DOI 10.33244/2617-4154.2(23).2026.34-47

А. В. Діміч,*доктор юридичних наук, доцент,
співробітник Національної академії СБ України***A. V. Dimich,***Doctor of Science of Law,
Employee of the National academy of Security Service of Ukraine
email: toniatarasenko@ukr.net***ORCID 0000-0002-8319-4351**

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN UKRAINE DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Стаття присвячена ролі та значенню місцевого самоврядування в Україні під час російсько-української війни. Поставлено завдання виявити основні проблемні питання в цій сфері, зокрема про баланс сил і повноважень між центральною владою та владою місцевого самоврядування, про доцільність дотримання права місцевої влади на автономію у прийнятті рішень, про діяльність самоврядування на тимчасово окупованих територіях та територіях зі статусом деокупованих, фінансування Сил оборони з бюджетів місцевого самоврядування, а також проаналізувати позитивні та негативні чинники реформи децентралізації влади в Україні.

Актуалізовано, що органи місцевого самоврядування набувають ключової ролі в забезпеченні енергетичної стійкості громад. Їхнім першочерговим завданням стає забезпечення про безперебійне енергопостачання об'єктів критичної інфраструктури (децентралізація енергосистеми, можливо як розподільча теплогенерація).

Також було б доцільно розробити, ухвалити та ввести в дію закони України «Про територіальні громади в Україні» та «Про фінансування Сил оборони з місцевих бюджетів».

Ключові слова: *місцеве самоврядування, територіальна громада, реформа, децентралізація, внутрішньо переміщені особи, логістика, управління, воєнний стан, інвестиції, бренд.*

Ця робота ліцензується відповідно до [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

© Діміч А. В., 2026

The article is devoted to the role and significance of local self-government in Ukraine during the Russian-Ukrainian war. The task is to identify the main problematic issues in this area, in particular, the balance of power and authority between the central government and local self-government, the expediency of respecting the right of local government to autonomy in decision-making, the activities of self-government in temporarily occupied territories and territories with the status of de-occupied, financing of the Defense Forces from local government budgets, and also to analyze the positive and negative factors of the reform of decentralization of power in Ukraine.

The purpose of the article is to analyze the role and significance of local self-government bodies in Ukraine during the legal regime of martial law and to provide proposals for improving their activities in the mechanism of public administration at the stage of reform.

To achieve the goal and taking into account the subject and objectives of the study, the author of this article applied general scientific and special methods. The general dialectical method of scientific knowledge was applied to study the legal mechanism and characteristics of local self-government in Ukraine, in particular, internally displaced persons during the Russian-Ukrainian war.

It is emphasized that local governments are acquiring a key role in ensuring the energy sustainability of communities. Their primary task is to ensure uninterrupted power supply to critical infrastructure facilities (decentralization of the power system, possibly as distributed heat generation).

It would also be advisable to develop, adopt and implement the laws of Ukraine "On Territorial Communities in Ukraine" and "On Financing the Defense Forces from Local Budgets".

Keywords: *local government, territorial community, reform, decentralization, internally displaced persons, logistics, administration, martial law, investments, brand.*

Постановка проблеми. Починаючи із 24 лютого 2022 року, життєдіяльність країни значною мірою підтримується саме завдяки зусиллям органів місцевого самоврядування та самоорганізованості територіальних громад, які взяли на себе, насамперед, значну частку гуманітарних завдань, приймаючи потоки біженців, а також щоденно забезпечуючи в своїх громадах водо- та теплопостачання, прибирання вулиць і вивезення сміття, відновлення десятків ліній електропередачі. Важливим аспектом є те, що Європейська комісія спільно з Групою Європейського інвестиційного банку виділяють Україні новий пакет допомоги на 600 мільйонів євро [6, с. 43; 13].

В умовах воєнного стану виконавчий апарат місцевого самоврядування та жителі громад вирішують комплекс надскладних завдань: підтримка Сил оборони України, забезпечення підрозділів, які залучені до організації фортифікаційних споруд та оборони територій, організація евакуації населення, забезпечення продовольчої безпеки громад, надання доступу до соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам тощо.

Водночас в умовах воєнного стану порушується ряд питань, зокрема: про баланс сил і повноважень між центральною владою та владою місцевого самоврядування, про доцільність дотримання права місцевої влади на автономію у прийнятті рішень, про

діяльність самоврядування на тимчасово окупованих територіях та територіях зі статусом деокупованих, фінансування Сил оборони з бюджетів місцевого самоврядування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз актуальних досліджень свідчить, що проблематика реформи децентралізації влади в Україні є предметом широкої дискусії в українському просторі. Серед наукових публікацій відзначаються роботи О. Батанова, Ю. Борисенка [6], Г. Возняк [5], Б. Калиновського, О. Колодія, Г. Куц [7], В. Негоди [10], М. Рабіновича [3], О. Резнікова [11], В. Химинця [15], С. Швидюка [16], В. Яценка [17] та інших науковців.

Попри наявність різноманітної кількості досліджень щодо значення місцевого самоврядування в Україні, то вони ґрунтовно аналізувалися в публікаціях зазвичай без урахування дії правового режиму воєнного стану в Україні, що обумовлює актуальність цього дослідження з урахуванням змін і доповнень до чинного законодавства із означеної проблематики в період війни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Виокремлено недоліки реформи децентралізації влади в Україні, обґрунтовано досвід роботи та успішні практики об'єднаних територіальних громад, зроблено акцент на ефективності в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій. Окрему увагу приділено проблемі інтеграції внутрішньо переміщених осіб та взаємодії органів місцевого самоврядування з іншими рівнями влади та міжнародними партнерами, зокрема на інвестиційній основі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз ролі й значення органів місцевого самоврядування в Україні під час дії правового режиму воєнного стану та надання пропозицій щодо вдосконалення їх діяльності в механізмі державного управління на етапі реформування.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- 1) визначити роль і значення органів місцевого самоврядування під час дії правового режиму воєнного стану в Україні;
- 2) проаналізувати взаємодію державних інституцій, органів місцевого самоврядування зі створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема для внутрішньо переміщених осіб;
- 3) виокремити роль у забезпеченні енергетичної стійкості громад (децентралізація енергосистеми, можливо як розподільча теплогенерація);
- 4) запропонувати напрями вдосконалення з цієї проблематики за рахунок пропозицій до чинного законодавства України.

Методологія. Із урахуванням предмета і завдань дослідження авторкою цієї статті застосовано загальнонаукові та спеціальні методи.

Загальний діалектичний метод наукового пізнання застосовано для вивчення правового механізму та характеристики місцевого самоврядування в Україні, зокрема внутрішньо переміщених осіб в період російсько-української війни. Методи синтезу та компаративістики використовувались для дослідження наукових робіт і порівняння різних наукових підходів до визначення переваг і недоліків реформи децентралізації влади в Україні, а також для виокремлення їхньої класифікації (аналіз й аналогія).

Крім того, у цій науковій статті використано такі спеціальні юридичні методи, як формально-юридичний і системно-структурний. Формально-юридичний метод став основою аналізу чинних нормативно-правових актів України в цій сфері. Метод узагальнення сприяв звести в єдине ціле досліджені наукові підходи та сформулювати обґрунтовані висновки цього наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стійкість як ключова концепція в дослідженнях безпеки, державного управління та політології набуває особливої актуальності в контексті російської неспровокованої агресії проти України. Ця проблематика привернула увагу широкого кола українських дослідників, які розглядають її з різних аспектів і контекстів.

Зокрема, питання адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймальних громадах і роль місцевого самоврядування в цьому процесі досліджували Г. Возняк, О. Мульська, О. Другов, Х. Патицька та Д. Сороковий [5].

Їхня робота висвітлює важливість ефективного управління на місцевому рівні для забезпечення соціальної стійкості в умовах війни. Зокрема, Ю. Уманців та Д. Шкуропадська [4] зосередили свою увагу на національній стійкості України в умовах воєнного стану, аналізуючи економічні та управлінські аспекти цього феномена. Це дослідження дає змогу краще зрозуміти механізми, що дають нагоду державі функціонувати в екстремальних умовах війни. М. Рабінович, Т. Брік, А. Даркович [3] та інші провели ґрунтовне дослідження ролі місцевого самоврядування в забезпеченні стійкості України перед російським вторгненням. Ця робота підкреслює важливість децентралізованих структур управління для національної стійкості й безпеки.

Крім того, В. Химинець, А. Головка, І. Синетар та К. Дзюкевіч [15] звернули увагу на необхідність адаптації стратегічного планування регіонального та місцевого розвитку до нових військово-політичних викликів. Це дослідження є особливо актуальним у контексті післявоєнного відновлення та розвитку України, підтримки демократичних країн світу.

Комплексне дослідження національної стійкості було проведено науковцями Національного інституту стратегічних досліджень, зокрема О. Резніковою [11] в її монографії «Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища». Ця праця надає теоретичне підґрунтя для розуміння концепції національної стійкості та її практичного застосування в українському контексті гібридної війни.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року стало безпрецедентним викликом для системи місцевого самоврядування, яка на той момент перебувала на завершальному етапі масштабної реформи децентралізації.

Ця реформа, започаткована 2014 року, відіграла вирішальну роль у формуванні спроможності місцевого самоврядування ефективно реагувати на виклики воєнного часу та забезпечувати стійкість громад в умовах війни.

Процес децентралізації, який передбачав передачу значних повноважень і ресурсів від центральних органів влади до місцевих громад, створив підґрунтя для формування самодостатніх територіальних одиниць з розширеними можливостями самоврядування. Це дало змогу органам місцевого самоврядування (далі – ОМС) оперативно та гнучко реагувати на нові виклики, що постали з початком повномасштабної війни.

Експерти відзначають, що «стійкість тилу в перші місяці війни значною мірою забезпечено успіхом децентралізації, яка відбувалася в попередні роки, та створенням спроможних самоврядних територіальних громад» [9, с. 7].

Децентралізація надала органам місцевого самоврядування більше повноважень, ресурсів та відповідальності, що дало їм нагоду оперативно та ефективно реагувати на кризові ситуації. Зокрема, розширені фінансові можливості й управлінська автономія дали змогу громадам швидко мобілізувати ресурси для вирішення нагальних проблем, пов'язаних з безпекою, соціальним захистом та підтримкою критичної інфраструктури.

Варто зазначити, що реформа децентралізації влади в Україні все ж таки має деякі недоліки, зокрема що стосується медичного забезпечення окремих об'єднаних територіальних громад. Водночас пропонуємо оптимізувати медичне забезпечення та для ефективного його функціонування запровадити в територіальних громадах:

- ефективне добровільне медичне страхування, зокрема доступний пакет медичних послуг для потреб вразливих верств населення, спричинене військовою агресією, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни тощо (спочатку впровадження медичного страхування на державному рівні);

- збереження кадрового потенціалу системи охорони здоров'я та їх повноцінного логістичного забезпечення відповідно до європейських стандартів із залученням інвесторів для відбудови окремих медичних установ після збройної агресії РФ;

- своєчасність і доступність лікарських засобів та медичних послуг загалом для пересічних громадян країни відповідно до запровадженої всеукраїнської програми медичних гарантій [12, с. 142].

Про досвід роботи та успішні практики об'єднаних територіальних громад зазначають у своєму дослідженні Г. Куц і В. Нестеренко: «Створюються умови для активізації процесів реформування з широким залученням мешканців, громадських організацій та представників місцевого бізнесу. Саме побудова ефективних комунікацій та співпраця органів місцевого самоврядування з мешканцями та бізнесом створюють умови для сталого розвитку територій, збільшення надходження податків до місцевих бюджетів. Підвищується активність виборців, які більш виважено ставляться до виборів депутатів та голови місцевої ради. Підвищується активність мешканців щодо участі в управлінні громадою, наприклад за рахунок підготовки проєктів на конкурс партисипативних бюджетів» [8, с. 55].

Науковець В. Негода, підбиваючи проміжні підсумки децентралізації та реформи самоврядування, наголошує: «Реформа дала громадам можливість залучати інвесторів, конкурувати розвитковими проєктами, і дала стимули створювати нові робочі місця. Фахові люди громади отримали змогу реалізувати свої знання і досвід, працюючи в громаді і для громади» та звертає увагу, що реформа впливає й на зміну мислення людей – від «нам хтось має дати, прийти і зробити» до «ми можемо і зробимо це самі» [10].

Схвальне оцінювання децентралізації українським суспільством та послідовність державної влади у реалізації реформи самоврядування сприятимуть посиленню суб'єктності територіальних громад. Об'єднані територіальні громади, як базовий елемент самоврядування, завдяки акумуляції повноважень, фінансів та інструментів наділені потенціалом для соціально-економічного розвитку української держави. До того ж

вважаємо, що саме територіальні громади мають стати домінантою в просуванні демократії на місцях і локальними осередками стабільності й безпеки, що, власне, в умовах широкомасштабної військової агресії з боку РФ українські інститути місцевого самоврядування вже продемонстрували, довівши свою здатність оперативно вирішувати тактичні завдання із забезпечення безпеки та оборони, фінансування і гуманітарної місії населення.

У реаліях воєнного стану скоординована робота центральної влади та влади місцевого самоврядування максимально важлива для забезпечення ефективності в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого боку, налагодити координацію діяльності всіх суб'єктів публічного управління з метою своєчасного забезпечення нагальних потреб фронту та відновлення економіки [6, с. 47].

Як результат, повноцінне медичне забезпечення територіальних громад – це і буде ефективною складовою забезпечення національної безпеки українського суспільства, оскільки під час війни та після її завершення морально-психологічне відновлення громадян України ще істотніше потребуватиме своєчасної ефективної підтримки. Суттєвим чинником також є той факт, що наслідки Чорнобильської трагедії українці відчують постійно, тому дієві національні програми сприяють якісному та доступному медичному забезпеченню територіальних громад залежно від їхніх потреб, орієнтованих на пересічних громадян України (це і доступність кваліфікованих медичних послуг у межах громади).

Вплив російської агресії проти України на місцеве самоврядування суттєво різниться залежно від географічного розташування громад, наближеності до безпосередньо активних бойових дій. Доцільно виокремити три основні категорії територіальних одиниць: громади в зоні активних бойових дій, громади в прифронтовій зоні та громади формально в тилу (адже ракети регулярно обстрілюють всю територію України).

На територіях активних бойових дій функції місцевого самоврядування виконують військові адміністрації [1, с. 401]. Натомість на територіях, віддалених від лінії фронту, повноваження ОМС розширилися. Зокрема, сільські, селищні та міські голови у громадах, де не ведуться бойові дії та не сформовано військову адміністрацію, отримали додаткові повноваження для оперативного вирішення нагальних питань життєдіяльності громад.

Російсько-українська війна поставила перед ОМС ряд складних і взаємопов'язаних викликів [16, с. 162], які потребують невідкладного вирішення. Передусім це масштабні руйнування житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури, що суттєво ускладнюють надання базових послуг населенню. Паралельно з цим відбуваються значні демографічні зміни, спричинені масовим внутрішнім переміщенням громадян та виїздом частини працездатного молодого населення за кордон. Для прикладу, за даними Центру економічної стратегії, кількість біженців з України зросла 2025 року на 400 тисяч порівняно із 2024 роком. Також, залежно від фінальної кількості тих, хто не повернеться, щорічні втрати ВВП України можуть становити від 2 до 10 % [7].

Крім того, суттєвих потрясінь зазнає також і економічна сфера. Припинення діяльності одних підприємств та вимушена релокація інших призвели до дестабілізації економічної ситуації в громадах, що негативно позначилося на наповненні місцевих бюджетів. Додатковим викликом стала суворозима й енергетична криза, яка змушує

місцеву владу активно шукати альтернативні джерела енергії та оптимізувати її споживання. Не менш гострою є проблема безпеки. Підвищені загрози життю та здоров'ю громадян вимагають від ОМС посилення заходів цивільного захисту та налагодження ефективної координації з військовими та правоохоронними органами.

Комплексний характер цих проблем спонукає органи місцевого самоврядування до розробки інноваційних та адаптивних стратегій управління в кризових умовах. Це передбачає впровадження гнучких механізмів прийняття рішень, оптимізацію розподілу обмежених ресурсів, розвиток міжмуніципального співробітництва та посилення комунікації з громадою, активно залучаючи її до процесів ухвалення рішень.

У цих умовах органи місцевого самоврядування набувають ключової ролі в забезпеченні енергетичної стійкості громад. Їхнім першочерговим завданням стає забезпечення про безперебійне енергопостачання об'єктів критичної інфраструктури, таких як лікарні, школи, дитячі садочки, системи водопостачання та теплогенерації (децентралізація енергосистеми, можливо як розподільча теплогенерація).

Хоча ефективно вирішення цих проблем потребує комплексних урядових рішень, ініціатива та активна позиція місцевого самоврядування є вагомим умовою успіху. Зокрема, органи місцевого самоврядування можуть ініціювати та впроваджувати проєкти з децентралізації систем енергогенерації та використання альтернативних джерел енергії. У цьому контексті набуває актуальності ідея створення автономних енергетичних регіонів в Україні [17].

Ця концепція передбачає формування самодостатніх енергетичних систем на рівні окремих громад або їх об'єднань, що здатні забезпечувати власні потреби в енергії та мінімізувати залежність від централізованих мереж. Такий підхід не лише підвищить енергетичну стійкість громад, але й сприятиме їхній екологічній модернізації. Впровадження сучасних технологій відновлюваної енергетики, як-от сонячні панелі, вітрогенератори чи біогазові установки, може стати важливим кроком у забезпеченні енергетичної незалежності та стійкості громад. Особливу увагу потрібно приділити забезпеченню енергетичної стійкості критично важливих об'єктів соціальної інфраструктури. Для лікарень, шкіл та об'єктів водопостачання варто розробити та впровадити комплексні плани резервного енергозабезпечення, які можуть охоплювати встановлення автономних генераторів, систем акумулювання енергії та впровадження енергоефективних технологій.

Отже, перехід до децентралізованої моделі енергозабезпечення стає не лише технічним завданням, але й важливим аспектом підвищення загальної стійкості громад в умовах сучасних викликів. Це вимагає активної співпраці між органами місцевого самоврядування, центральною владою, бізнесом і громадськістю для розробки та реалізації ефективних стратегій енергетичної безпеки на місцевому рівні.

Українські громади зіткнулися з безпрецедентними демографічними викликами внаслідок російської агресії. Ці виклики характеризуються складною динамікою, що охоплює масовий виїзд частини населення в інші регіони країни або за кордон, мобілізацію значної кількості працездатного населення, зокрема фахівців, яких складно замінити, а також приплив великої кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Така ситуація призводить до значних демографічних перекосів та вимагає від органів місцевого самоврядування розробки нових дієвих підходів до управління людськими ресурсами громади.

Особливої уваги потребує проблема інтеграції ВПО. Згідно з дослідженнями, значна частина переміщених осіб не бачить свого довгострокового майбутнього в нових громадах, що призводить до їх слабкої інтеграції в місцеве економічне та соціальне життя. На це вказують Г. Возняк зі співавторами, наводячи приклад Підберезівської громади на Львівщині. За даними їхніх опитувань, 68,4 % представників місцевого самоврядування вважають, що більшість ВПО розглядають громаду лише як тимчасове місце перебування і прагнуть повернутися до місця колишнього проживання [5, с. 324].

Ця ситуація створює подвійний виклик для громад. З одного боку, вона призводить до додаткового навантаження на соціальні служби та інфраструктуру. З іншого – невизначеність щодо тривалості перебування ВПО ускладнює повноцінне використання їхнього потенціалу для розвитку місцевої економіки після закінчення війни.

У цьому контексті держава та органи місцевого самоврядування мають розробити ефективні стратегії інтеграції ВПО, які б враховували як короткострокові, так і довгострокові перспективи. Ці стратегії повинні виходити за межі простого забезпечення базових потреб і створювати умови для повноцінної участі ВПО в економічному та соціальному житті громад. Ключовими елементами таких стратегій можуть бути:

1. Створення програм професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, орієнтованих на потреби місцевого ринку праці.
2. Розробка механізмів підтримки підприємницьких ініціатив ВПО, включаючи надання пільгових кредитів та консультативну підтримку.
3. Впровадження програм соціальної адаптації, які б сприяли налагодженню зв'язків між ВПО та місцевим населенням.
4. Забезпечення доступу ВПО до якісної освіти та медичних послуг на рівні з місцевим населенням.
5. Розробка програм тимчасового та постійного житла для ВПО, які б стимулювали їх довгострокову інтеграцію в громаду.

Ефективне використання людського капіталу ВПО може стати важливим чинником розвитку регіональної економіки. Багато ВПО мають професійні навички та досвід, які можуть бути корисними для розвитку місцевих підприємств, установ організацій будь-якої форми власності. Органи місцевого самоврядування можуть сприяти цьому процесу через створення баз даних професійних навичок ВПО та сприяння їх подальшому працевлаштуванню. Для цього органи місцевого самоврядування можуть постійно проводити інформаційні кампанії, організовувати навчання, культурні заходи та створювати платформи для діалогу між різними групами населення, не залишаючи водночас на одинці ВПО з проблемою працевлаштування.

Ще одним чинником національної стійкості в умовах війни є економічна стабільність територіальних громад. За таких обставин місцеві органи влади стають ключовими суб'єктами в підтримці економічної активності. Їхня діяльність зосереджується на двох основних векторах: збереженні наявного підприємництва та стимулюванні нових економічних ініціатив.

Пріоритетним завданням для державних інституцій, органів місцевого самоврядування є створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу. Це завдання набуває особливої ваги з огляду на нову структуру розподілу трудових ресурсів та зростаючий попит на продукцію як для цивільних, так і для військових потреб.

Реалізація цього завдання передбачає комплекс заходів. По-перше, потрібна оптимізація адміністративних процедур, що дасть змогу спростити процеси реєстрації та ведення бізнесу. По-друге, важливим є надання фахової консультаційної підтримки підприємцям, особливо на початкових етапах розвитку їхнього бізнесу. По-третє, створення відповідної інфраструктури, зокрема бізнес-інкубаторів та коворкінг-просторів, сприятиме формуванню сприятливого бізнес-середовища та стимулюватиме розвиток інноваційного підприємництва.

Особливу увагу органи місцевого самоврядування мають приділяти підтримці підприємств, що функціонують у стратегічно важливих для громади галузях. Це можуть бути підприємства, які забезпечують базові потреби населення, створюють значну кількість робочих місць або мають потенціал для імпортозаміщення. Підтримка таких підприємств може охоплювати пільгові умови оренди комунального майна, сприяння в отриманні кредитів чи грантів, а також допомогу в пошуку партнерів і виході на нові ринки.

Такий підхід дасть нагоду не лише стимулювати економічний розвиток громад в умовах воєнного часу, але й закласти основи для їхнього сталого розвитку в післявоєнний період. Крім того, підтримка місцевого бізнесу сприятиме зміцненню економічної стійкості громад та підвищенню їхньої спроможності протистояти зовнішнім викликам.

Залучення інвестицій в умовах воєнного стану є складним, але реалістичним завданням. Місцева влада може зосередити зусилля на розробці інвестиційних паспортів громад, впровадженні механізмів державно-приватного партнерства та налагодженні ефективної комунікації з потенційними інвесторами, включно із міжнародними донорськими організаціями та діаспорою.

Так, Європа виділяє Україні кредит на 90 млрд євро, зокрема перший транш з 45 млрд євро на 2026-й рік планується передати ще в II кварталі 2026. Одна третина піде на бюджетні потреби й дві третини – на оборону України [14].

Створення нових робочих місць набуває особливої актуальності з огляду на потребу в соціально-економічній інтеграції внутрішньо переміщених осіб і демобілізованих військовослужбовців. Це може реалізовуватися через програми професійної перекваліфікації, підтримку соціального підприємництва та стимулювання розвитку перспективних секторів економіки.

У цьому контексті важливо утримувати баланс між стимулюванням економічного розвитку та забезпеченням базових потреб населення в умовах ресурсних обмежень. Це вимагає виваженого бюджетного планування, раціональної пріоритизації видатків та імплементації інноваційних підходів до оптимізації витрат.

Забезпечення безпеки громад в умовах війни охоплює ширший спектр завдань порівняно з мирним часом. Крім традиційних аспектів, як-от запобігання злочинності, виникають специфічні воєнні загрози: захист від обстрілів і бомбардувань, протидія диверсійній діяльності та роботі інформаторів противника.

За цих обставин ефективна співпраця між органами місцевого самоврядування та правоохоронними структурами стає важливою умовою для запобігання злочинності та підтримання громадського порядку. Одночасно організація дієвої системи цивільного захисту набуває критичного значення. Це охоплює створення та належне обладнання укриттів, а також систематичне навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях.

Підтримка місцевих формувань територіальної оборони виконує подвійну функцію: підвищує обороноздатність громади та створює додаткові можливості для соціальної інтеграції та згуртованості.

Варто наголосити, що ефективна діяльність у сфері безпеки має значний вплив на зміцнення соціальної згуртованості й довіри до владних інституцій [2, с. 95]. Коли громадяни відчують себе захищеними і спостерігають результативну роботу місцевої влади в забезпеченні їхньої безпеки, це сприяє формуванню позитивного ставлення до органів місцевого самоврядування та стимулює підвищення рівня громадянської активності.

Наступним чинником забезпечення стійкості громад є ефективна взаємодія органів місцевого самоврядування з іншими рівнями влади та міжнародними партнерами. Ця взаємодія має багатовимірний характер і вимагає від місцевої влади вміння балансувати між різними інтересами та пріоритетами.

У відносинах з центральною владою місцеве самоврядування є посередником, який забезпечує ефективну реалізацію державної політики на місцевому рівні. Це охоплює впровадження загальнонаціональних програм, адаптацію державних ініціатив до місцевих умов та забезпечення зворотного зв'язку щодо ефективності цих програм. Водночас органи місцевого самоврядування мають активно відстоювати інтереси своїх громад, надаючи центральній владі інформацію про специфічні місцеві потреби та проблеми.

Співпраця з обласними й районними органами влади вимагає налагодження ефективних механізмів координації та обміну інформацією. Це особливо важливо в контексті розподілу ресурсів, планування інфраструктурних проєктів і реагування на надзвичайні ситуації.

Взаємодія з міжнародними партнерами набуває особливого значення не лише з огляду на війну й перспективи післявоєнного відновлення, а й на європейську інтеграцію України в ЄС. Місцева влада активно залучає міжнародну технічну та фінансову допомогу, бере участь у програмах обміну досвідом використовувати кращі міжнародні практики, а також має використовувати штучний інтелект. Важливо водночас дотримуватися принципу доброчесності та забезпечити прозорість використання міжнародної допомоги, що сприятиме зміцненню довіри партнерів і залученню додаткових ресурсів.

Важливо підкреслити, що ефективна взаємодія з різними партнерами вимагає від місцевої влади гнучкості, дипломатичності та стратегічного мислення. Здатність знаходити баланс між різними інтересами, ефективно комунікувати потреби громади та демонструвати результати роботи є ключовими чинниками успіху в цій сфері під час війни. Така багаторівнева взаємодія не лише сприяє залученню додаткових ресурсів та експертизи для вирішення місцевих проблем, але й підвищує інституційну спроможність органів місцевого самоврядування, зміцнює їх роль у системі державного управління та сприяє інтеграції України в міжнародні структури місцевих громад.

З огляду на це ефективна взаємодія з іншими рівнями влади та міжнародними партнерами є не просто важливим аспектом роботи місцевого самоврядування, а й стратегічним інструментом забезпечення безпеки, стійкості та розвитку громад в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

Стійкість місцевого самоврядування в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації є важливим компонентом національної стійкості України. Органи місцевого самоврядування стикаються з рядом безпрецедентних викликів, серед яких руйнування інфраструктури, демографічні зрушення, економічна нестабільність, проблеми енергозабезпечення, загрози особистої безпеки [16, с. 163]. В умовах війни національна стійкість є визначальною, оскільки формує єдність національних інституцій та українського народу ефективно виявляти, попереджати і протистояти будь-яким загрозам з боку ворогів.

Так, варто констатувати, що саме на початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. пересічні громадяни зверталися до органів державної влади для призову до Сил оборони (територіальної оборони), вирішення своїх повсякденних проблем, як діяти в тих чи інших життєвих обставинах (у зв'язку із смертю близьких родичів, отримання спадщини тощо), а це свідчить про довіру до влади та позитивний результат реформи децентралізації влади в Україні.

Забезпечення економічної стабільності громад вимагає створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу, активного залучення інвестицій та стимулювання створення нових робочих місць. Водночас важливо знайти баланс між економічним розвитком та забезпеченням базових потреб населення в умовах обмежених ресурсів [16, с. 164].

Так, для підвищення енергетичної стійкості громад необхідним є перехід до більш децентралізованої моделі енергозабезпечення. Це вимагає активної участі органів місцевого самоврядування в розробленні та впровадженні інноваційних рішень у сфері енергетики.

Пропонуємо для внутрішньо переміщених осіб такі регіональні стратегії мотивації:

- культурну й соціальну адаптацію (надання безоплатного проїзду залізницею, приміському сполученні, своєчасних медичних послуг, санаторно-курортне лікування, білетів на творчі заходи та ін.);
- безоплатне навчання, що охоплює професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації;
- підтримку підприємницьких реальних спрощених ініціатив для ведення бізнесу;
- забезпечення тимчасовим соціальним житлом та виділення кредитів під 1,5 % ставки річних на житло (у разі якщо житло не зруйновано, проте внутрішньо переміщені особи залишили свою домівку із прифронтових територій. Також якщо особа перебуває на державній службі, рекомендуємо в подальшому за бездоганну службу, щоб ця відсоткова ставка з кожним роком зменшувалася до 0 %).

Так, було б доречним бізнесу України сприяти та надавати високооплачувані гранти, стипендії студентам, тим самим мотивувати молодь до навчання саме в Україні. Сьогодні меценатство повинно бути однією із обов'язкових справ, закріплене на державному рівні як бренд без отримання прибутку, щоб гроші залишалися в Україні та працювали на її майбутнє, а саме, на зміцнення національної безпеки та захисту суверенітету країни.

Отже, раціональна логістика, що охоплює людський ресурс, зокрема потенціал внутрішньо переміщених осіб, буде важливим чинником для розвитку регіональної стратегії. Оскільки це також може вплинути на майбутню мотивацію для повернення тих громадян України, які вимушено виїхали за кордон.

Висновки. Доведено, що в період війни в Україні та Першої технологічної війни у світі також вагоме значення належить суб'єктам національної безпеки України, забезпечення безпеки територіальних громад вимагає постійного комплексного підходу, що охоплює взаємодію та тісну співпрацю із ними, а також розвиток системи інституту громадянського суспільства, цивільного захисту та підтримку формувань територіальної оборони. Ці заходи також сприяють зміцненню соціальної згуртованості, координації, взаємодії, єдності та довіри до влади.

Проаналізовано, що ефективна взаємодія органів місцевого самоврядування з центральною владою, регіональними органами та міжнародними партнерами сприяє підвищенню стійкості громад. Це вимагає розробки чіткої стратегії комунікації, створення спеціалізованих підрозділів і розвитку відповідних компетенцій у працівників органів місцевого самоврядування.

Охарактеризовано, що забезпечення стабільного розвитку місцевого самоврядування в умовах війни є багатоаспектним і перспективним завданням, яке вимагає системного підходу, інноваційних рішень та ефективної взаємодії на всіх стратегічних, оперативних і тактичних рівнях, враховуючи унікальний досвід України у протистоянні агресії та збереженні суверенітету держави в кризових ситуаціях.

Запропоноване нами визначення понять «місцеве самоврядування в Україні» та «територіальна громада» було доведено в процесі цього дослідження. Зокрема, з метою упорядкування понятійного апарату пропонуємо такі зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

– аб. 2 статті 1 визначити так: «територіальна громада – це жителі села, селища та міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають адміністративний центр, та наділені компетенціями відповідно до Конституції та законів України»;

– п. 1 статті 2 викласти в такій редакції: «місцеве самоврядування в Україні – це законне право територіальних громад здійснювати управління, що належить, відповідно до їх компетенції, суспільних відносин, в суто інтересах пересічних громадян з метою повноцінного добробуту громад».

Також було б доцільно розробити, ухвалити та ввести в дію закони України «Про територіальні громади в Україні» та «Про фінансування Сил оборони з місцевих бюджетів».

Подальші дослідження в цій сфері будуть спрямовані на розробленні конкретних механізмів та інструментів підвищення стійкості територіальних громад, працевлаштуванні ветеранів та ветеранок, які повернулись з війни, з метою подальшої їх соціальної адаптації в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kovalchuk V. (2023). Features of the functioning of local government bodies during the period of martial law in Ukraine. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. Vol. 10, No. 4 (40). P. 398–405. DOI : <https://doi.org/10.23939/law2023.40.398>

2. Kurnyshova Y. (2023). Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*. Vol. 7, Issue 2. P. 80–110. DOI : <https://doi.org/10.51870/UXXZ5757>
3. Rabinovych M., Brik T., Darkovich A. et al. (2023). Explaining Ukraine's resilience to Russia's invasion: The role of local governance. *Governance*. P. 1–20. DOI : <https://doi.org/10.1111/gove.12827>
4. Umantsiv Y., Shkuropadska D. (2023). National resilience of Ukraine under the martial law. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2023. Vol. 151, Issue 5. P. 4–19. DOI : [https://doi.org/10.31617/1.2023\(151\)01](https://doi.org/10.31617/1.2023(151)01)
5. Voznyak G., Mulska O., Druhov O., Patytska Kh., Sorokovyi D. (2023). Adaptation of internally displaced persons in host communities under conditions of war in Ukraine: The role of local governments. *Problems and Perspectives in Management*, 21 (2), 323–335. DOI : [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21\(2\).2023.32](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2).2023.32) (Scopus).
6. Борисенко Ю. Досягнення та виклики реформування місцевого самоврядування в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2022. Вип. 10 (3). С. 42–50. URL : <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/944> (дата звернення: 20.03.2026).
7. Кожен сьомий юнак віком 18–22 виїхав за кордон. Як змінилася міграція українців за роки великої війни. URL : <https://ces.org.ua/young-men-abroad/> (дата звернення: 01.05.2026).
8. Куц Г. М., Нестеренко В. В. Контroversійність процесу децентралізації влади на Сумщині: політико-інституційний вимір. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. № 2 (19). С. 53–68. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/6ced2068-246f-48e9-8812-8e95a39c2727>
9. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін. ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. DOI : <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
10. Негода В. Децентралізація: усе залежить від поставленої мети і віри, що все можливо. 2021. URL : <https://decentralization.ua/news/14333> (дата звернення: 20.03.2026).
11. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечного середовища. Київ : НІСД, 2022. 532 с. DOI : <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01>
12. Логістичне забезпечення добровільного соціального страхування суб'єктів медичних правовідносин / О. Г. Стрельченко, Т. Г. Корж-Ікаєва, А. В. Діміч, Ю. В. Висотенко, С. П. Кошова, Р. В. Деркач, Т. В. Ватанха. *Клінічна та профілактична медицина*. 2024. № 7. С. 138–148. DOI : <https://doi.org/10.31612/2616-4868.7.2024.17> (Scopus).
13. Україні виділяють новий пакет допомоги на 600 мільйонів євро. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2026/04/23/172489246/> (дата звернення: 29.04.2026).
14. Фон дер Ляєн розкрила деталі першого траншу з €90 мільярдів для України. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/kredit-yes-dlya-ukrajini-fon-der-lyayen-rozkrila-detali-pershogo-transhu-13365639.html> (дата звернення: 01.05.2026).

15. Адаптація стратегування регіонального та місцевого розвитку до військово-політичних викликів / В. Химинець, А. Головка, І. Синетар та ін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. (Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»)*. 2022. № 43. С. 150–154. DOI : <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-43-26>

16. Швидюк С. Роль місцевого самоврядування в підвищенні стійкості громад України в умовах війни. *ЄС – Східне партнерство в умовах геополітичних змін і безпекових викликів: можливості та нові формати співпраці* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 6–7 червня 2024 р. / Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції. Київ, 2024. 174 с.

17. Яценко В. В., Могильна К. О. Економічні та соціальні аспекти створення автономних енергетичних регіонів в Україні. *Енергетика: економіка, технології, екологія*. 2023. № 4. С. 150–157. URL : <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/63049>

Дата надходження 10.04.2026

Дата прийняття 20.04.2026

Дата рекомендації 28.05.2026

Дата публікації 30.06.2026